

גיליון 4, נובמבר 2018

**אשגר התכנית לחקר יחסי יהודים-ערבים בישראל במכון למחקרי ביטחון לאומי
בשיתוף מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום באוניברסיטת תל-אביב, בחסות קרן
ניובאואר, פילדלפיה.**

2	דבר המערכת.....
3	מאמרים.....
3	מה ניתן ללמוד מהבחירות המקומיות על הפוליטיקה של החברה הערבית בשנת 2018.....
6	לימודי ערבית בבתי הספר העבריים בישראל.....
9	האם המצב הכלכלי של האוכלוסייה הבדואית בנגב משתפר?.....
11	קישורים והפניות.....
11	דו"חות ומחקרים.....
11	חינוך ותרבות.....
12	תעסוקה ויזמות.....
13	מינויים.....

דבר המערכת

קוראות נכבדות, קוראים נכבדים,

אנחנו שמחים להביא בפניכם את הגיליון הרביעי של "הדלים – אصداء", אשגר התכנית לחקר יחסי יהודים-ערבים בישראל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, בשיתוף מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום, אוניברסיטת תל-אביב.

הגיליון הנוכחי כולל שלושה מאמרים. המאמר הראשון הוא פרי עטו של ח'דר סואעד, מלגאי ניובאואר במכון למחקרי ביטחון לאומי, המתייחס למערכת הבחירות המוניציפליות שהתקיימו ב-30 באוקטובר 2018. זאת, תוך התמקדות בסוגיית מאזן הכוחות בין המערכת הפוליטית המקומית והשלטון המקומי בחברה הערבית לבין המערכת המפלגתית, ברמה הארצית, ומאזן הכוחות בין שתי המערכות.

המאמר השני מאת גב' גלי רעי, מנהלת שותפה במחלקה לחברה משותפת ב"סיכוי", העמותה לקידום שוויון ושותפות. המאמר עוסק בלימודי השפה הערבית בבתי-הספר במגזר היהודי, מציג ממצאי מחקר של העמותה בנושא, וחושף תמונה עגומה לפיה רק 8.6 אחוזים מהיהודים הבוגרים בישראל מסוגלים לנהל שיחה בסיסית בערבית, ורק 1.6 אחוזים רכשו את השפה בבית-הספר. המאמר מציג את ההסברים לשיעורי ההצלחה הנמוכים בלימודי הערבית, מנתח את הגורמים והחסמים לכך, ומציע המלצות לתיקון המצב.

המאמר השלישי הוא של ד"ר מאיר אלרון, ראש התכנית לחקר יחסי יהודים-ערבים. המאמר דן בהערכת הצלחתה של תכנית החומש הממשלתית משנת 2011 לקידום הצמיחה והפיתוח הכלכליים של האוכלוסייה הבדואית בנגב (החלטת הממשלה מס' 3708). זאת, תוך התייחסות למחקר של מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, והדגשת סוגיית הבעלות על הקרקעות והישובים הבלתי מוכרים כחסם העיקרי בפני פריצת הדרך לקידום מצבם של הבדואים בנגב. חסם זה עלול להכשיל את תכנית החומש החדשה משנת 2017.

אנו מאחלים לכם קריאה מהנה ומועילה.

מערכת הדלים – אصداء

ח'דר סואעד, ד"ר מאיר אלרון וד"ר אפרים לביא

מאמרים

מה ניתן ללמוד מהבחירות המקומיות על הפוליטיקה של החברה הערבית בשנת 2018

ח'דר סואעד

ב-30 באוקטובר התקיימו הבחירות לרשויות המקומיות בישראל ובכלל זה גם במרבית היישובים הערביים. בחינה של מערכת הבחירות ותוצאותיה מבליטה מספר מגמות, ביניהן: (א) החולשה היחסית של המפלגות הפוליטיות הארציות, לעומת עוצמת המבנים החמולתיים והעדתיים בכל הקשור לשלטון המקומי; (ב) ההיחלשות של מפלגת בל"ד; (ג) שיעור השתתפות גבוה במיוחד בבחירות המקומיות לעומת הבחירות לכנסת, דבר המעיד על מעורבות פוליטית מתחזקת; (ד) אלימות מילולית ואף פיזית בין מחנות יריבים בחברה הערבית; (ה) השימוש ברשתות חברתיות ובעיקר ברשת "פייסבוק" כזירת פעילות מרכזית, לראשונה בתולדות הבחירות המקומיות בחברה הערבית; (ו) ההשתתפות הניכרת של נשים בבחירות. המאמר מתמקד בסוגיה של מאזן הכוחות בין המערכת הפוליטית המקומית והשלטון המקומי בחברה הערבית לבין המערכת המפלגתית ברמה הארצית, ומאזן הכוחות בין שתי המערכות.

בחלק גדול מהיישובים, רשימות רבות של מועמדים לראשות הרשויות המקומיות ולחברות בהן, כללו מועמדים ממשפחות גדולות באותם יישובים, אשר עמדו בראש הרשימות. השיקולים לבחירת המועמדים היו במקרים רבים הכוח האלקטורלי מאחורי אותם מועמדים. אולם בלא מעט מאותם מקרים היה גם שיקול ערכי, לפיו נבחר איש משכיל יותר, בעל פוטנציאל גבוה לשרת בהצלחה את הציבור. המודעות של המפלגות הפוליטיות לחולשתן בזירת השלטון המקומי אל מול עוצמת המבנה החמולתי, הביאה אותן בחלק מהמקרים להקים קואליציות עם חמולות ומשפחות גדולות כדי להעמיד מועמד מטעמן או לתמוך במועמד שנתפש כ"ראוי ולגיטימי" בעיני המפלגה. במקרים מעטים המפלגות הערביות עצמן זכו להצלחה ניכרת בזכות מועמד שמשלב תכונות אישיות איכותיות, השתייכות למשפחה גדולה וכן חברות בתנועה פוליטית. דוגמא בולטת לכך היא הצלחת מועמד מפלגת חד"ש, ד"ר ספואת אבו-ריא, שמשפחתו היא אחת המשפחות הגדולות בסח'נין ומעוז התמיכה של חד"ש בעיר. דוגמא נוספת היא הצלחת מועמד התנועה האסלאמית – הפלג הדרומי, השייח' פאיז אבו סהיבאן, משבט תראבין, אחד השבטים הגדולים בנגב, להיבחר לראש העיר רהט.

הבחירות המקומיות הבליטו במיוחד את מגמת ההיחלשות של מפלגת בל"ד, אשר נחלה כישלונות בכמה יישובים מרכזיים. בנצרת, העיר הערבית הגדולה ביותר, נחלה בל"ד מפלה, כאשר לא הצליחה לזכות אף לא במושב אחד מבין עשרים המושבים של העירייה. בסח'נין הובס ראש העירייה ויו"ר ועד ראשי הרשויות המקומיות, מאזן גנאים, שנתמך על-ידי בל"ד, כאשר המפלגה זכתה במושב בודד במועצת העירייה החדשה. גם בשפרעם, המועמד שנתמך על-ידי בל"ד לא נבחר וסיים עם פחות מעשרים אחוזים מקולות הבוחרים. זאת, כאשר נציג בל"ד בקואליציה העירונית של תנועות מקומיות יוכל להיכנס למועצה במידה ויופעל מנגנון רוטציה בין חברי הקואליציה שזכתה במושב בודד. מגמת ההיחלשות של בל"ד בפוליטיקה המוניציפלית, תואמת את מגמת ההיחלשות של המפלגה בשנים האחרונות בפוליטיקה הארצית. בסקרי דעת קהל בקרב הציבור הערבי ששאלו מיהם המנהיגים

האהודים בקרב הציבור, קיבלו מנהיגי המפלגה את שיעורי האהדה הנמוכים ביותר – פחות מחמישה אחוזים, עשירית משיעור האהדה כלפי ח"כ ד"ר אחמד טיבי. כמו כן, קיים ספק גדול אם כוחה האלקטורלי של המפלגה יביא אותה לעבור את אחוז החסימה במידה ולא תתמודד במסגרת הרשימה המשותפת, על אחת כמה וכמה נוכח זאת שהנהגת המפלגה, ח"כ ג'מאל זחאלקה וח"כ חנין זועבי, לא צפויים להתמודד בבחירות הבאות לכנסת. שאלה חשובה בעניין זה, המחייבת מעקב מחקרי, היא באיזו מידה החלשת בל"ד מסמנת גם החלשה של הנושא הלאומי-פלסטיני כמוביל ברשימת הנושאים המעניינים את החברה הערבית בישראל.

לעומת בל"ד, המפלגות האחרות רשמו הישגים טובים יותר, במיוחד הרשימה הערבית המאוחדת (רע"ם). התנועה האסלאמית – הפלג הדרומי שמרה על עוצמתה, כמו גם מועמדים המשתייכים לתנועה האסלאמית – הפלג הצפוני (שכזכור הוצאה מחוץ לחוק ב-2015). התנועה הערבית לשינוי (תע"ל), בראשותו של ח"כ ד"ר אחמד טיבי, ניצלה את מערכת הבחירות כדי לפתוח סניפים מקומיים ואזוריים, תוך הפגנת פעלתנות שלא אפינה אותה בעבר בזירת השלטון המקומי, על-ידי התמיכה במועמדות עלי סלאם בנצרת והרצת מועמדים מטעמה במספר רשויות. חלקם אף נחלו הצלחה ונבחרו למועצה המקומית. הצלחות אלו עשויות למנף את התנועה ולחזק את מעמדה לעומת שאר המפלגות הערביות, במיוחד בל"ד, לקראת הרכבת "הרשימה המשותפת" – במידה וזו תמשיך להתקיים – בשאיפה להגדיל את מספר נציגי התנועה שיוצבו במקומות ריאליים ויכהנו בכנסת ה-21.

חד"ש רשמה מגמה מעורבת. מצד אחד, המפלגה איבדה לראשונה מזה זמן רב את הרוב שלה במועצת עיריית נצרת, ולראשונה לא התמודד מועמדה על ראשות העירייה. מי שהיה אמור להיות מועמד חד"ש, מוסעב דוח'אן, משך את מועמדותו והמפלגה תמכה במועמד העצמאי וליד עפיפי, שהובס על-ידי ראש העירייה המכהן עלי סלאם. מצד שני, האזור המכונה "משולש יום האדמה" של הערים סח'נין, עראבה והכפר דיר חנא, "נצבע כולו באדום". במיוחד בולטת ההצלחה הגדולה בסח'נין, שם הביס מועמד חד"ש את ראש העירייה בעשור האחרון, מאזן גנאים, שזוכה לפופולריות רבה בחברה הערבית. כמו כן, נחלה חד"ש הצלחות במספר יישובים מרכזיים בגליל ובמשולש, כגון כפר-יאסיף וטירה.

לסיכום, אפשר לטעון כי מאזן הכוחות בין המערכת המקומית לבין המפלגות הערביות הארציות ממשיך לנטות לטובת המערכת המקומית, בדומה למה שמקובל מאז קום המדינה. ראייה מרכזית לכך אפשר לראות בשיעור ההצבעה הגבוה משמעותית בבחירות המוניציפליות ביחס לשיעורי ההצבעה בבחירות לכנסת. ברוב המקומות שיעור ההצבעה עבר את ה-70 אחוזים ובכמה מקומות הגיע ל-90 אחוזים ואף יותר. שיעור ההצבעה הגבוה מיוחס ללחצים החברתיים, ולכוח החמולה. אולם מעבר לכך, הרשויות המקומיות הערביות נחשבות בעיני התושבים למקור של עוצמה, גם בשל היותן מקום תעסוקה גדול ביישובים שלרוב אין בהם אזורי תעשייה או מקומות עבודה. הרשויות המקומיות מעניקות גם לתושבים הערבים תחושה של שייכות, ודאי בהשוואה למוסדות המדינה. נבחר הציבור המקומיים נמצאים במגע יומיומי עם בוחרים, הם לרוב זמינים ונגישים ונותנים מענה ללא מעט מן הצרכים והשירותים שהציבור דורש. התלות הפחותה בהתערבות של ח"כים בפתרון בעיות היומיום מביאה אף היא להשתתפות גבוהה בבחירות המוניציפליות.

לקראת הבחירות לכנסת ה-21 שאמורות להתקיים ב-2019, המפלגות הערביות צפויות לעמוד בפני קושי להביא את המצביעים הערבים בהמוניהם לקלפיות, לבטח לא להגיע לשיעורי ההצבעה שהתקבלו בבחירות המקומיות. מול המערכת המקומית הערבית נמצאים חברי הכנסת הערבים בשולי המערכת הפוליטית הישראלית, בהיותם מעוטי יכולת השפעה בכנסת ונוכח פעילותם הפחות ניכרת בתחומים המרכזיים של מצוקות התכנון והבנייה, האלימות, הפשיעה המאורגנת והתעסוקה. כל זה מנבא המשך נטיית מאזן הכוחות לטובת המערכת המקומית, המבוססת על היכרות אישית ועדתית, על-פני המערכת המפלגתית הארצית, הנתפשת בעיני חלק גדול של הציבור הערבי כחסרת רלוונטיות ויכולת השפעה על חיי היומיום של האזרח הערבי בישראל.

לימודי ערבית בבתי הספר העבריים בישראל

גילי רעי

בחודש יולי 2018 עבר בכנסת חוק-יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי. בסעיף 4 של החוק ישנה התייחסות למעמד השפה הערבית, ובפועל "שנמוך" מעמדה משפה רשמית במדינה לשפה בעלת מעמד מיוחד, שטרם נקבע. השלכות החוק, הן בתחום השפה וכן בסוגיות של שוויון זכויות וחוזקה של הדמוקרטיה הישראלית, טרם התבררו. לצד זאת, המדיניות הכלכלית שמובילה הממשלה מקדמת הזדמנויות למפגש בין ערבים ליהודים: במרחב האקדמי, בשוק העבודה ובמרחב הציבורי. הילדים של היום יהיו אזרחים בחברה שבה ערבים ויהודים יחיו זה לצד זה במרחבים רחבים יותר. לעתיד זה מערכת החינוך חייבת להכין את תלמידיה ולהבטיח כי תפיסות עולמם ההדדית של התלמידים היהודים והערבים יהיו מכוונות לחיים משותפים ולא לפחד ושנאה.

בשנים האחרונות הולכים וגוברים הקולות במערכת הפוליטית והציבורית בדבר הצורך לחזק את לימודי הערבית, ולהגביר את יכולתם של האזרחים היהודים לשוחח בערבית ולהבין את האזרחים הערבים בשפת אמם. את הפער בין הרטוריקה החיובית והראויה לציון לבין המצב בפועל חייבים לצמצם.

את זאת בדיוק ביקשנו לעשות במחקר "מחסמים לסיכויים" שפרסמנו בראשית חודש יולי השנה. מהנתונים נמצא כי מספר התלמידים שלומדים ערבית הוא נמוך לאורך כל שנות הלימוד ורחוק מלממש את מדיניות משרד החינוך ואת ההצהרות והשאיפות של נבחרי הציבור. ערבית נלמדת בבתי הספר העבריים כשפה זרה שנייה, בנוסף לשפה האנגלית. השוואה בין בעלי ידע בערבית ובאנגלית כשפה זרה מעלה כי כ-60 אחוזים מכלל היהודים בני 20 ומעלה יודעים אנגלית, לעומת 8.6 אחוזים מכלל היהודים שהגדירו עצמם כבעלי ידע בערבית. מתוכם, רק 18.6 אחוזים מכלל בעלי הידע בערבית כשפה זרה דיווחו כי רכשו אותו בבית הספר, לעומת 68 אחוזים מדוברי אנגלית כשפה זרה שרכשו את השפה בבית הספר. כלומר רק 1.6 אחוזים מכלל האוכלוסייה היהודית יכולים לתקשר בשפה הערבית בזכות מערכת החינוך. זאת לעומת 40.5 אחוזים מכלל האוכלוסייה שהעידו על עצמם שהם בעלי שליטה באנגלית ורכשו שליטה זו בבית הספר.

את הפערים בין המצוי לרצוי ניתן להסביר רק כשנכנסים לעובי הקורה של המדיניות. החסמים שיפורטו להלן מצויים ברמת המדיניות, שם ניתן וצריך להסירם, במטרה להרחיב באופן ניכר את מספר לומדי הערבית בחינוך העברי. את החסמים הללו ניתן לסכם בשלוש קבוצות:

(א) חסמים שנובעים ממדיניות החינוך הלשוני:

לימודי הערבית הם לימודי חובה בחטיבת הביניים. לצורך זה מקצה משרד החינוך שעותיים שבועיות ועוד שעת עידוד המוקדשת רק ללימודי ערבית. אולם, מנהלי בתי-הספר שזקוקים לשעות אלה לצורך

מקצועות אחרים מתמרנים ולמעשה אינם משתמשים בשעה הנוספת. משמעות הדבר היא שבעוד משרד החינוך מבקש לנקוט מדיניות עידוד באמצעות השעה השלישית, מדיניות האכיפה אינה אפקטיבית. בנוסף, הערבית אינה מוגדרת כשפת ליבה, אלא כשפה זרה שנייה חובה. בכיתות ז-ט היא מוגדרת כמקצוע חובה, אולם אינה מוגדרת כמקצוע ליבה. מעמד זה מאפשר בפועל שורה של דרכי מילוט מחובת הלמידה. כיוון שאין חובה להיבחן בערבית בבגרות, והזכאות לבגרות אינה מותנית בידיעת השפה, אין גם תמריץ של ממש ללמוד את השפה בחטיבת הביניים. חוזר המנכ"ל שבו הוכרזה הערבית כמקצוע חובה מאפשר תחליף ללימוד ערבית - לימוד צרפתית; כמו כן, מפקח המקצוע במשרד החינוך נוקט מדיניות של פטור מלימודי ערבית מכיתה ח' לתלמידים בעלי לקויות למידה. תלמידים שזקוקים לחיזוק במקצועות אחרים מקבלים אותם לא פעם על חשבון לימודי הערבית. ההשפעה של מדיניות זו היא כפולה: מספרית - בהפחתת מספרם של לומדי הערבית, וסמלית - בהעברת מסר המזלזל בחשיבות המקצוע לכלל התלמידים.

(ב) חסמים ארגוניים:

משרד החינוך אינו מנהל מעקב אחר מספר בתי הספר שמלמדים ערבית ומספר לומדי הערבית בכל בית-ספר. כתוצאה מכך אי-אפשר לקבוע יעדים להגדרת מספר הלומדים, לעקוב אחר התקדמותם ולפתח תכניות להגדלת מספרם. גם אי-אפשר לקבוע יעדים להכשרת כוח הוראה מתאים. בנוסף טרם נקבע סולם מדידה לרמת הידע והשליטה בשפה, אין מעקב אחר הישגי התלמידים ביחס לרמה הרצויה, ואי אפשר לפתח מדיניות אפקטיבית לשיפור רמת לימודי הערבית או לקבוע לה יעדים מוגדרים.

(ג) חסמים שקשורים במחוללי המוטיבציה הפוטנציאליים ללימוד השפה:

למידת שפה נקנית בהשקעה רבה. על-כן רצוי שיהיו לתלמידים סיבות טובות להשקיע בלמידה. הספרות מונה ארבעה מקורות מחוללי מוטיבציה: שאיפה של הפרט להשתלב בחברה דוברת השפה (אוריינטציה אינטגרטיבית); תפיסת השפה כאמצעי להתקבל ללימודים גבוהים או להשיג שכר גבוה יותר (אוריינטציה אינסטרומנטלית); טיב הלמידה והתחושה שהלמידה אכן תורמת לידיעת השפה; ואיכות תכנית הלימודים וההוראה. במקרה של לימודי הערבית, ישנן משקולות כבדות מאוד שמפחיתות את המוטיבציה:

- היעדר אוריינטציה אינטגרטיבית - הרוב היהודי אינו שואף לייצר קשר חזק עם הסביבה דוברת הערבית.
- אוריינטציה אינסטרומנטלית מצומצמת - בניגוד לערבים, הזקוקים לעברית כדי להשתלב בלימודים גבוהים ובשוק העבודה, שיקולים כלכליים כאלה אינם משפיעים על דוברי העברית בהקשר הנדון.
- למידה לא אפקטיבית - מרבית אלה שלמדו ערבית, כולל המצטיינים שבהם, אינם מסוגלים לתקשר בערבית. כך נוצרת תחושה שאין תועלת ללמידה.

ניתוח החסמים הללו מציג תמונה עגומה, אותה ניתן לשפר על בסיס ההמלצות שפירטנו במחקר.

בראש ההמלצות ראוי להזכיר כי הערבית היא שפתם של כחמישית מאזרחי המדינה. היא גם שפת סבם של כמחצית מהאזרחים היהודים במדינה. ערבית היא שפת המרחב, היא שפה אחת לשפה העברית. שתיהן נובעות מאותו מעיין, ושתיהן נפגשו לאורך ההיסטוריה וההתפתחות של שני העמים, וממשיכות להיפגש גם היום, ולהשפיע האחת על השנייה. את אלה יש לרתום כדי להגביר את המוטיבציה בקרב מנהלי בתי ספר, מורים, הורים ותלמידים. יש להקצות תקציבים ושעות נוספות לחשיבות הביניים, להוסיף שנות לימוד לכיתות היסוד (מהלך שכבר הותנע בהובלת המשרד), וכן לשקול קביעת רף ידע מינימלי כתנאי לקבלת תעודת בגרות. על משרד החינוך לבנות מערך אפקטיבי למעקב ופיקוח על מספר הלומדים והיקפי הלמידה, ולקבוע יעדים לגידול מתמשך בהיקפים אלו. בנוסף, יצירה של סולם אחיד להערכת הידע והשליטה בערבית, ויצירת יעדים להישגים הנדרשים בכל אחת משנות הלימוד יהיו בסיס איתן למדיניות. מחולל מוטיבציה נוסף יכול להיות בדמות ידיעת השפה הערבית כיתרון לקבלה למשרות ציבוריות. לבסוף, משרד החינוך ומשרדי ממשלה נוספים צריכים להגביר את החשיפה והמודעות לחשיבות לימודי השפה הערבית.

על משרד החינוך לנצל את התמיכה הפוליטית והציבורית בחשיבות לימודי הערבית, על מנת למנף את קידום השינויים המתבקשים. משרד החינוך הוכיח כי כאשר יש רצון ישנה גם דרך, כך בלימודי המתמטיקה ובלימודי האנגלית. זה הזמן לעשות כך גם בתחום לימודי הערבית.

**גילי רעי היא מנהלת שותפה, המחלקה לחברה משותפת בסיכוי, העמותה לקידום שוויון ושותפות.*

האם המצב הכלכלי של האוכלוסייה הבדואית בנגב משתפר?

ד"ר מאיר אלרן

לאחרונה התפרסם [דוח מסכם של היחידה לחקר התעסוקה של מכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל](#) על תכנית החומש (הקודמת 2012-2016) לקידום הצמיחה והפיתוח הכלכליים של האוכלוסייה הבדואית בנגב (בתקציב מקורי רב-שנתי של 3.26 מיליארד שקל, שני שליש ממנו תקציב תוספתי. לפי גרסה ממשלתית מעודכנת התקציב לא עלה על מיליארד שקל). מדובר בדוח חשוב, מפורט, מנותח בקפידה ומבוסס על כלי מחקר מקצועיים. יש לו תרומה רבה להבנת מצבם הקשה של הבדואים בנגב וללימוד סוגיה מרכזית: באיזו מידה משכילה ממשלת ישראל לקדם את מצב האוכלוסייה הבדואית בנגב באמצעות מנופים כלכליים מערכתיים?

המחקר בוחן את יישום החלטת הממשלה (מס' 3708) מ-11 בספטמבר 2011 ואת תוצאותיה בשטח, תוך זיהוי הישגים ואתגרים שעדיין נותרו בעינם. תמציתו: בוצעו בשטח פרויקטים חשובים, שעיקרם מכוון לקידום תעסוקה הולמת לבדואים בנגב, ביניהם סלילת כבישי גישה לאזורי תעסוקה, פיתוח תכניות חינוך חדשות וקידום תכניות של הכשרה לתעסוקה. זאת, על בסיס העובדה שמדובר באחת האוכלוסיות החלשות ביותר בישראל, כאשר כל הישובים המוכרים (הישובים הבלתי-מוכרים, החלשים יותר, לא נכללו בדוח) נכללים באשכול החברתי-כלכלי הנמוך ביותר – אשכול 1. אחת הסיבות העיקריות לכך היא רמת תעסוקה ירודה: שיעור התעסוקה בגילאי העבודה העיקריים (25-54) נמוך ועמד בשנת 2016 על 65 אחוזים לגברים ועל 25 אחוזים לנשים, לעומת 85 אחוזים ו-83 אחוזים בהתאמה בקרב האוכלוסייה היהודית בדרום.

הדוח מציג שלושה חסמים עיקריים ליישום החלטת הממשלה: (א) קשיי התפקוד של הרשויות המקומיות הבדואיות, הכוללים קשיים תקציביים, איוש בלתי-מתאים של תפקידים וקשיי התנהלות מול גורמי ממשל; (ב) מחסור בכוח אדם מקצועי, בעיקר במערכת החינוך וברשויות המקומיות; (ג) מחסור בתשתיות, כולל תשתיות תחבורה ובמתקנים ציבוריים.

כל אלה, בנוסף לגורמי יסוד מעכבי פיתוח הקשורים למבנה חברתי והתרבותי הייחודיים של החברה הבדואית, למעמד הנשים, למחויבות לשבט ולמשפחה המורחבת ולסדרת סכסוכים על פי המסורת. בצד זאת מציג הדוח גם את הקושי הנובע מחוסר תיאום וחוסר קשר בין התכניות של משרדים שונים מול הבדואים בדרום. תכנית החומש החדשה, לשנים 2017-2021, מתייחסת למגוון אמצעים להתמודד עם חסמים אלה.

מהנושאים הרבים המנותחים בדוח אפשר להתרשם כי הבעיה העיקרית המעכבת, ואולי אף חוסמת לחלוטין, את פריצת הדרך לקידום מצבם של הבדואים בנגב היא סוגיית הבעלות על הקרקעות והישובים הבלתי מוכרים. הדוח קובע כי "המחלוקת סביב הבעלות על הקרקעות וההשלכות הנובעות ממנה, כולל הריסות בתים, יוצרת מתח בין האוכלוסייה לבין המדינה ומקשה על יצירת אמון ושיתוף

פעולה מצד התושבים. המחלוקת סביב הבעלות על הקרקע מעכבת משמעותית את פיתוח הישובים בתחומים בהם נדרשת קרקע, כמו פיתוח אזורי תעשייה, בניית תשתיות תחבורה והקמת מבני ציבור".

ב-12 בפברואר 2017 אישרה הממשלה את תכנית החומש השנייה לאוכלוסייה הבדואית, בתקציב של 3 מיליארד שקל. בהזדמנות זו קבע שר החקלאות, האחראי על המגזר הבדואי בנגב, כי "אסור להשלים עם המציאות הקיימת בקרב החברה הבדואית בישראל. המשך המצב יפגע במדינת ישראל, בחברה הבדואית ובעתיד הנגב... השקעה במגזר הבדואי... היא אינטרס של מדינת ישראל... כך אזרחי ישראל הבדואים יתקרבו יותר למדינת ישראל והחברה הישראלית תתקרב לחברה הבדואית".

מלים כדורבנות. האם התכנית החדשה תביא לפריצת הדרך המיוחלת, ללא הסרה מוקדמת של החסמים הידועים היטב? ספק רב מאוד.

קישורים והפניות

עורך: ח'דר סואעד

דו"חות ומחקרים

השתתפות ממשלתית במימון תקציבי הרשויות המקומיות, 1997-2016 – מסמך שכתבו אתי קונור-אטיאס ושלמה סבירסקי, ממרכז אדוה. המסמך בודק את גובה ההשתתפות הממשלתית בארבע קבוצות עיקריות של יישובים, אחת מהן היא קבוצת היישובים הערביים. [לחצו לקריאה](#).

מחקר על היקף תופעת האלימות המשטרתית בישראל שערך של פרופ' גיא בן פורת מאוניברסיטת בן גוריון – המחקר חושף נתונים מסעירים: "המגזר הערבי מרגיש שהמשטרה מפקירה אותו, והקהילה האתיופית מרגישה שלא רואים בחברה יהודים". [לחצו לקריאה](#) של ידיעה שהתפרסמה על המחקר.

דו"ח של משרד מבקר המדינה בנושא "התמודדות משטרת ישראל עם החזקת אמצעי לחימה לא חוקיים ואירועי ירי ביישובי החברה הערבית וביישובים מעורבים" – הדוח סוקר את הכשלים והליקויים בבקרה, מניעה ואכיפה כנגד החזקת אמצעי לחימה ושימוש בהם שלא כחוק בקרב החברה הערבית בישראל. [לחצו לקריאה](#).

עקרונות עבודה והתערבות המותאמים לחברה הערבית בשירותי רווחה וטיפול בישראל – דו"ח מחקר של פידא נג'ם-אכטילאת, דליה בן רבי, וד"ר רחל סבו-לאל, ממרכז אנגלברג לילדים ולנוער במכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל. סיקרה אשר הוזמנה 360° על-ידי התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון. לסקירה המלאה [בעברית – לחצו כאן](#); [לתקציר בערבית – לחצו כאן](#).

מוסלמים במדינת היהודים: דת, פוליטיקה, חברה – ספר חדש בעריכת פרופ' מאיר חטינה (ראש החוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים) ופרופ' מוחמד אל-עטאונה (במחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת בן גוריון בנגב). הספר (הוצאת הקיבוץ המיוחד, ספריית פועלים, סדרת קו אדום, 2018) מציע תובנות חדשות בסוגיות ליבה הנוגעות למעמדו של הציבור המוסלמי בישראל, ומציג את האתגרים ואת הדילמות הניצבים בפניו. המאמרים שבספר עוסקים בכמה שאלות מפתח, ובהן: האם קיים מודל מקומי של אסלאם בעל מאפיינים ייחודיים? האם אפשר לזהות בו יסודות של מחשבה דתית מקורית? מה בין מציאות חייה של הקהילה המוסלמית בישראל לבין מציאות חייהן של קהילות מוסלמיות באירופה? הדיון בשאלות אלו ואחרות משלים חסר מחקרי ושוף אור על ההתמודדות של המוסלמים בישראל עם החיים בחברת רוב יהודית ובצל הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לדף הספר באתר ההוצאה לאור, [לחצו כאן](#).

חינוך ותרבות

<https://in-oneplace.net/2011/06/education>

מבט על החינוך הערבי – מסמך שכתב אסף ויינגר ממרכז המחקר והמידע של הכנסת, לקראת דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בנושא פתיחת שנת הלימודים במגזר הערבי. [לחצו לקריאה](#).

ביטול תכנית שהעניקה השכלה למאות נשים וגברים בדואים – משרד החינוך הפסיק להפעיל תכנית התכנית הציעה למשתתפים, שחלקם לא ידעו קרוא וכתוב, השלמת חינוך ברמת 12 שנות לימוד. לאחר שאזל התקציב שהוקצה לה, כ-2 מיליון שקל בשנה, הודיע משרד החינוך שלא נמצאו כספים להפעלתה. להשלמת השכלה למבוגרים בדואים בשל חוסר בתקציב. התוכנית הפעילה 24 כיתות בשישה יישובים ולמדו בה מעל ל-500 תלמידים, רובם נשים. [לחצו לקריאה](#).

אתגרי החינוך הערבי – כתבה בעיתון גלובס לקראת פתיחת שנת הלימודים בבתי-הספר, 30.08.2018. [לחצו לקריאה](#).

למידה מהצלחה בבתי ספר ערביים: מחקר אמפירי על פי תפיסת הורים. מחקר של ד"ר יסמין עבוד-חלבי וד"ר סאמי מיעאר, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, בדק את הקשר בין מאפייניהם של הורים שילדיהם לומדים בבתי ספר יסודיים ובין ההצלחה הבית ספרית. נבדקו מאפייני רקע של ההורים כגון מצב כלכלי, השכלה ותעסוקה; מעורבות הורים, הון משפחתי, הון חברתי; ודעתם של ההורים על איכות הצוות החינוכי וההנהלה של בית-הספר. ממצאי המחקר תואמים את הידע ואת התאוריות הקיימים שלפיהם המשאבים והקשרים של המשפחה יכולים לתרום להתפתחות ילדיה בדרכים רבות ושמצב כלכלי משפחתי הוא מהגורמים המסבירים הצלחה לימודית. המחקר של עבוד-חלבי ומיעאר מוסיף על כך וטוען שגם האופן שבו בית הספר נתפס בעיני ההורים יכול לתרום להצלחתו. [לחצו לקריאה](#).

תעסוקה ויזמות

נתונים על תעסוקת נשים בישראל – מרכז מול פריפריה – מסמך שכתבה מיכל לרר ממרכז המחקר והמידע של הכנסת לבקשת חברת הכנסת לאה פדידה. בין היתר, המסמך מציין כי, שיעורי התעסוקה של הגברים הערבים עולים באופן משמעותי על שיעורי התעסוקה של הנשים הערביות, הן במחוזות מרכזיים והן במחוזות פריפריאליים. הנתונים מראים מגמה זוה לפיה מרבית הגברים ומרבית הנשים עובדים באותו מחוז שבו הם מתגוררים. [לחצו לקריאה](#).

אפליה תעסוקתית בישראל – מחקר מדיניות של המכון הישראלי לדמוקרטיה, אשר מתמקד בארבע קבוצות באוכלוסייה בישראל המועדות לאפליה: ערבים, נשים, חרדים ומזרחים, וסוקר את סוגי האפליה המופנים כלפיהן ואת דרכי ההתמודדות של מערכת המשפט עם מופעי האפליה. בהתייחסו לאוכלוסייה הערבית בישראל, המחקר מצביע על אפליה משמעותית בשלב ההעסקה, והיא מתבטאת גם בפערים בשכר ובקידום הנובעים בעיקר מאופי התעסוקה הרווח של בני מגזר זה. [לחצו לקריאה](#).

מדריך של נציבות שירות המדינה לאבחון והערכה תעסוקתיים של אוכלוסיות מרקע מגוון – המדריך עוסק באבחון והערכה של אוכלוסיות מגוונות בישראל בהיבטים של מיון ואבחון תעסוקתי. המדריך פותח ונערך על ידי יערה אלדמע, פסיכולוגית תעסוקתית מומחית בשיתוף עם סיגל שקולניק, מנהלת תחום מיון באגף בחינות ומכרזים, נציבות שירות המדינה. המדריך מיועד לספק כלים, ידע ופרקטיקה למעריכים, כדי לצמצם למינימום סיטואציות בהן מועמדים רבים וטובים ייתקלו בחסמים בשלבי הגיוס והמיון, אשר לא מאפשרים להם לבטא את כישוריהם באופן מיטבי, חסמים כגון שפה ותרבות. בין האוכלוסיות אליהן מתייחס המדריך – האוכלוסייה הערבית בישראל. [לחצו לקריאה](#).

שילוב בוגרי בתי ספר ערביים מובילים בשוק העבודה – שלב שלישי במחקר של אילן שדמה, אגף בכיר אסטרטגיה ותכנון מדיניות במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. שלב זה של המחקר מתמקד בבחינת מאפייני השילוב בהתבסס על ממצאי סקר. [לחצו לקריאה](#).

מינויים

לראשונה, ערבי-נוצרי יכהן כשגריר ישראל – משרד החוץ מינה לראשונה דיפלומט ערבי נוצרי לתפקיד שגריר. ג'ורג' דיק, שעובד במשרד כבר עשור, מונה לתפקיד שגריר ישראל בבאקו, בירת אזרבייג'ן. [לחצו לקריאת הידיעה על המינוי](#) ב-Ynet, 16.11.2018.